

РОЗДІЛ 13. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ НАУКИ

УДК 342.7:616-089.843:355.01(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.5.44>

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯМ У СФЕРІ ТРАНСПЛАНТОЛОГІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Бєлова М.В.,

*доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства*

юридичного факультету

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ORCID: 0000-0003-2077-2342

Бєлова М.В. Правові механізми запобігання зловживанням у сфері трансплантології в умовах воєнного стану в Україні.

Вказується, розвиток трансплантології в Україні на сучасному етапі проходить за умов надзвичайних обставин, спричинених повномасштабною збройною агресією росії проти нашої держави. Незважаючи на те, що трансплантологію вважають одним із найбільш прогресивних напрямів сучасної медицини та втіленням досягнень ХХІ століття, в умовах України ця медична галузь зіштовхується із широким спектром правових, етичних та організаційних викликів.

У статті досліджуються правові механізми запобігання зловживанням у сфері трансплантології в Україні в умовах воєнного стану. Автор аналізує законодавчі зміни 2018-2025 років, що спрямовані на модернізацію системи трансплантації, особливу увагу приділяючи Закону № 4203-IX від 2025 року, який встановив категоричні заборони на вилучення органів у загиблих військовослужбовців та інших вразливих категорій населення. Розглядаються нові виклики для трансплантології, породжені повномасштабною війною, зокрема підвищені ризики зловживань у медичній сфері та ослаблення контрольних механізмів в умовах воєнного стану.

Значну увагу приділено аналізу російської дезінформаційної кампанії щодо «чорної» трансплантології в Україні, що включає поширення неправдивої інформації про нібито системні зловживання з органами військовослужбовців. Автор детально розглядає юридичні, медичні та технічні обмеження, які унеможливають таємне вилучення органів, зокрема необхідність обов'язкової згоди, заборону для неідентифікованих осіб, умови констатації смерті та потребу в спеціалізованих медичних умовах.

Дослідження показує, що трансплантологія як галузь медицини набула особливого значення в умовах війни через зростання потреби в рятівних операціях. Водночас аналізуються позитивні зміни у нормативному регулюванні, зокрема запровадження госпітальних банків тканин, створення Національного трансплантологічного комітету та повне державне фінансування трансплантацій через програму медичних гарантій. Автор доводить, що існуюча багаторівнева система правового захисту забезпечує надійні гарантії від зловживань у сфері трансплантології, а російська пропаганда спрямована на деморалізацію українського суспільства та підрив довіри до медичної системи держави.

Ключові слова: трансплантологія, правові механізми, зловживання, воєнний стан, дезінформація, законодавчі гарантії, донорство.

Bielova M.V. Legal mechanisms for preventing abuse in the field of transplantology under martial law in Ukraine.

It is indicated that the development of transplantology in Ukraine at the present stage is taking place under extraordinary circumstances caused by Russia's full-scale armed aggression against our state.

Despite the fact that transplantology is considered one of the most progressive areas of modern medicine and the embodiment of the achievements of the 21st century, in the conditions of Ukraine this medical field faces a wide range of legal, ethical and organizational challenges.

The article examines the legal mechanisms for preventing abuse in the field of transplantology in Ukraine under martial law. The author analyzes the legislative changes of 2018-2025 aimed at modernizing the transplantation system, paying particular attention to Law No. 4203-IX of 2025, which established categorical prohibitions on the removal of organs from deceased servicemen and other vulnerable categories of the population. New challenges for transplantology generated by a full-scale war are considered, in particular, increased risks of abuse in the medical field and weakening of control mechanisms under martial law.

Considerable attention is paid to the analysis of the Russian disinformation campaign regarding «black» transplantology in Ukraine, which includes the dissemination of false information about the alleged systemic abuse of the organs of servicemen. The author examines in detail the legal, medical and technical restrictions that make secret organ harvesting impossible, in particular the need for mandatory consent, the ban on unidentified persons, the conditions for declaring death and the need for specialized medical conditions.

The study shows that transplantology as a branch of medicine has acquired special importance in wartime due to the growing need for life-saving operations. At the same time, positive changes in regulatory regulation are analyzed, in particular the introduction of hospital tissue banks, the creation of the National Transplant Committee and full state financing of transplantations through the medical guarantees program. The author proves that the existing multi-level system of legal protection provides reliable guarantees against abuses in the field of transplantology, while Russian propaganda is aimed at demoralizing Ukrainian society and undermining trust in the state's medical system.

Key words: transplantology, legal mechanisms, abuse, martial law, disinformation, legislative guarantees, donation.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток трансплантології в Україні відбувається в умовах безпрецедентних викликів, пов'язаних з повномасштабною військовою агресією російської федерації. Попри те, що трансплантологія визнана одним із найперспективніших напрямів сучасної медицини та символом ХХІ століття, в українських реаліях ця галузь стикається з комплексом правових, етичних та організаційних проблем. Особливої гостроти набувають питання захисту вразливих категорій населення від можливих зловживань у сфері донорства органів, що актуалізується в умовах воєнного стану, коли контрольні механізми можуть бути послаблені.

Водночас активна російська дезінформаційна кампанія щодо «чорної» трансплантології в Україні створює додаткові виклики для розвитку цієї медичної галузі. Поширення неправдивої інформації про нібито системні зловживання з органами військовослужбовців та цивільних осіб не лише підриває довіру до медичної системи, але й може негативно впливати на готовність громадян до донорства. Це особливо критично в умовах, коли понад 3 тисячі пацієнтів очікують на рятівні операції з трансплантації, а потреба в донорських органах та тканинах суттєво зросла через військові дії.

Законодавчі зміни 2018-2025 років, спрямовані на модернізацію системи трансплантації в Україні, потребують комплексного наукового осмислення з точки зору їх ефективності та відповідності міжнародним стандартам. Особливої уваги заслуговує аналіз нормативно-правових гарантій захисту від зловживань у сфері трансплантології, зокрема стосовно загиблих військовослужбовців та інших вразливих категорій населення. Необхідність забезпечення балансу між розвитком трансплантології як життєво важливої медичної галузі та захистом від можливих правопорушень у цій сфері зумовлює актуальність даного дослідження.

Метою дослідження є аналіз правових механізмів запобігання зловживанням у сфері трансплантології в Україні в умовах воєнного стану, визначення ефективності законодавчих гарантій захисту вразливих категорій населення від можливих правопорушень при здійсненні трансплантації органів та тканин, а також розробка пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання цієї сфери з урахуванням сучасних викликів та європейських стандартів.

Стан наукового дослідження проблематики. Проблематика правового регулювання трансплантології та запобігання зловживанням у цій сфері привертає увагу представників різних галузей науки. У зарубіжній правовій доктрині питання етико-правових аспектів транспланта-

ції досліджували Т. Бічем, Дж. Чілдресс (принципи медичної етики), А. Каплан (справедливість розподілу органів), Р. Фокс, Дж. Свейзі (соціологічні аспекти трансплантації). Значний внесок у розробку міжнародних стандартів трансплантології зробили документи Всесвітньої організації охорони здоров'я, Трансплантологічного товариства та Міжнародної асоціації трансплант-координаторів.

У вітчизняній науці правові аспекти трансплантології вивчали С. Стеценко, Я. Радиш, О. Верба (медичне право), І. Сенюта, Н. Гутарова (цивільно-правові аспекти), О. Ващенко, В. Галай (кримінально-правові питання). Біоетичні проблеми донорства та трансплантації розглядали Ю. Кундієв, В. Запорожан, М. Білинська. Водночас питання запобігання зловживанням у сфері трансплантології в умовах надзвичайних ситуацій та військових конфліктів, захисту вразливих категорій населення від можливих правопорушень, а також протидії дезінформації у трансплантологічній сфері залишаються малодослідженими у вітчизняній правовій науці.

Виклад матеріалу дослідження. Насамперед відзначимо, трансплантологія як наука представляє собою прогресивний розділ медицини що істотно розвивається і який неминуче ставить перед світовим співтовариством новий обсяг етичних, медичних та правових питань. При цьому, якщо іншими ключовими питаннями біоетики (евтаназія, аборт) посвячено значну кількість наукових робіт, соціологічних опитувань та публічних обговорень, то питанню про трансплантацію, на наш погляд, приділяється досить незначна увага.

До початку широкомасштабної військової агресії російської федерації проти України численні інформаційні ресурси фіксували уповільнення прогресу у сфері донорства та трансплантології в нашій державі.

У ході проведення медичної реформи 17 травня 2018 року, відзначає В. Пішта, Верховною Радою України було прийнято Закон «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» [1], після прийняття якого втратив чинність Закон «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини». Прийняття нового закону, відзначає вчений, зумовлене неефективністю та фактичною відсутністю в Україні трансплантації як системного явища, про що говорить співвідношення між потребами у пересадках органів та реальною кількістю пересадок, яка здійснюється в Україні. Відтак, новий закон має посприяти вдосконаленню системи трансплантації в Україні та створити належні правові умови для її повноцінного функціонування [2, с. 17].

У 2019 році Верховна Рада ухвалила Закон України, який внів корективи до законодавчих актів України в частині трансплантації органів (ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони здоров'я та трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людині» [3]). Даний закон, зокрема: 1) розширив категорій донорів. Найважливіша новація – дозвіл неповнолітнім особам бути донорами гемопоетичних стовбурових клітин за строго визначених умов: відсутність повнолітнього сумісного донора, реципієнт є повнорідним братом або сестрою донора, трансплантація здійснюється для збереження життя; 2) удосконалив процедури згоди (для дітей до 14 років – згода батьків/законних представників, для підлітків 14-18 років – подвійна згода (самої особи + батьків); 3) розширив поняття «близькі родичі», якими вважаються двоюрідні брати і сестри, тітки, дядьки, племінники і т.д.; 4) започаткував створення Єдиної державної інформаційної системи трансплантації. Відзначаємо, цей закон заклав правові основи для модернізації системи трансплантології в Україні, зробивши її більш гнучкою, технологічною та орієнтованою на збереження життя пацієнтів.

В рамках тематики нашого дослідження відзначаємо, трансплантологія – це галузь медицини, яка вивчає не лише проблеми пересадки органів та тканин, але і розроблення методів консервації органів, а також створення та застосування в практичній медицині різноманітних штучних органів та тканин, застосування яких дозволяє ослабити, а іноді й вирішити проблему нестачі донорських органів. Таким чином, трансплантологія стала галузевую медициною, що сконцентрувала в собі новітні досягнення хірургії, анестезіології, реанімації, імунології, фармакології та інших медико-біологічних наук. Завдяки цьому в трансплантології розроблені новітні медичні технології вищої категорії складності, які в той же час знайшли широке застосування та в інших галузях практичної медицини [4, с. 47].

Трансплантологія, вірно відзначає В.Пішта, на сучасному етапі розвитку є однією з провідних галузей медицини, яка опирається на досягнення сучасної науки в різних сферах. Найтісніше простежується зв'язок трансплантології з експериментальною та клінічною хірургією, консервацією донорських органів, генною інженерією, імуногенетикою, трансплантаційною

імунологією, біомеханікою, кардіохірургією. Завдяки трансплантації органів можна врятувати не одне людське життя. Підтвердженням цьому слугують статистичні дані однієї з провідних держав у питаннях трансплантації – США. Наприклад, в 2016 році в Сполучених Штатах Америки було виконано 33,611 тис. операцій. Наведений факт свідчить про затребуваність трансплантації для сучасного суспільства. Деякі сучасні вчені називають трансплантацію символом XXI століття [2, с. 24].

Трансплантація як метод лікування показана при великій кількості найрізноманітніших захворювань, часто вона є єдиним способом порятунку людського життя. Разом з тим розвиток даної галузі медицини, збільшуючи потребу в необхідних органах, породжує певні моральні проблеми і може становити небезпеку для суспільства. З самого початку трансплантологія поставила перед суспільством ряд правових, медичних і етичних питань, значна частина яких не вирішена і в даний час.

У світовому суспільстві сьогодні існує ряд питань щодо правового регулювання процедури вилучення та застосування донорських органів. Всі ці питання об'єднані в три основні блоки: моральні проблеми процедури забору органів (принципи інформованої згоди, презумпції згоди і рутинного забору); проблема справедливості в розподілі між потенційними реципієнтами дефіцитних ресурсів (органів і тканин) трансплантології; етичні проблеми, пов'язані з торгівлею людськими органами та тканинами в трансплантологічній практиці [5].

Право на трансплантацію взагалі й від померлого донора зокрема, як особисте немайнове право, в першу чергу мало б визначатися нормами цивільного законодавства. В той же час, Цивільний кодекс України не містить жодної окремої статті щодо змісту права реципієнта на трансплантацію. Але, за вірним твердженням М. Тіхонової та М. Кривородько, можна визначити його, аналізуючи зміст тих особистих немайнових прав, до яких як складовий чинник може входити право на трансплантацію:

1) право людини на життя (ст. 27 Конституції України, ст. 283 ЦК України). Право на життя – це охоронюване законом особисте немайнове благо вищого рівня та природного характеру, що належить людині й виражається в природній здатності організму людини підтримувати фізіологічні функції, які забезпечують її життєдіяльність. Для особи, яка потребує трансплантації, зміст права на життя насамперед проявляється в тому, що вона має право вимоги від держави та інших юридичних та фізичних осіб не перешкоджати здійсненню права на трансплантацію, забезпечувати його здійснення відповідно до законодавства (наприклад, вимагати від держави, від органів державної влади прийняття законодавства щодо можливості здійснення, реалізації права на трансплантацію), вона має право вимагати виконання конкретних обов'язків від зобов'язаних осіб [6, с. 3];

2) право на здоров'я. Чинне законодавство не містить такого виокремленого права, як «право на здоров'я». Право на здоров'я також складається з низки особистих немайнових прав – права на усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю (ст. 282 ЦК України), права на охорону здоров'я (ст. 283 ЦК України), права на медичну допомогу (ст. 284 ЦК України), права на інформацію про стан свого здоров'я (ст. 285 ЦК України), права на таємницю про стан здоров'я (ст. 286 ЦК України) тощо. Зміст права на здоров'я складають правомочності фізичної особи щодо володіння, користування та розпорядження своїм здоров'ям. Правомочності щодо володіння і користування своїм здоров'ям здійснюються практично завжди і проявляються в особливих ситуаціях і в разі порушення здоров'я. Так, відзначають вчені М. Тіхонової та М. Кривородько «... громадянин має можливість звернутися до медичного закладу і укласти з ним договір на надання медичної допомоги. Громадянин стає володарем відносних суб'єктивних прав (на кваліфіковану медичну допомогу, вибір лікаря, інформацію про стан здоров'я, проведення консилиуму та ін.), що конкретизують зміст права на здоров'я і визначають його межі». Трансплантація, як від живого, так і від померлого донора, належить до правомочностей користування та розпорядження власним здоров'ям фізичної особи, яка потребує донора або фізичної особи, яка виступає донором. Адже донорство може призвести до несприятливих наслідків як фізичної особи, яка потребує донора (наприклад, пересадка нирки від неповністю сумісного донора), так і в особи, яка виступила донором – подальше життя з однією ниркою, або подання згоди на посмертне донорство [6, с. 3-4].

Разом з тим, незважаючи на величезну кількість як національних, так і міжнародних джерел правового регулювання трансплантації людських органів, залишається масив неоднозначних та неврегульованих питань.

Попри тривалі бойові дії на території держави, медичні заклади забезпечені стабільним фінансуванням, а українські медики продовжують свою діяльність, рятуючи життя співгромадян та забезпечуючи пацієнтів необхідною медичною допомогою, зокрема високоспеціалізованою. Зокрема, медичний персонал Першого територіального медичного об'єднання Львова у березні здійснив п'ять трансплантаційних операцій з використанням органів від померлих донорів, виконавши пересадку серця та чотирьох нирок. Дві нирки було трансплантовано дітям, евакуйованим із столиці [7].

В той же час, збройна агресія росії проти України породила нові виклики у галузі трансплантації анатомічних матеріалів людини, насамперед стосовно військовослужбовців, які зазнали серйозних поранень і потребують пересадки органів чи тканин. Військовий конфлікт істотно посилив ризики зловживань з боку медичного персоналу, який може експлуатувати критичну ситуацію для протиправного вилучення органів і тканин у поранених захисників або мирного населення. За умов воєнного стану, коли увага громадськості та наглядових органів концентрується на військових операціях та гуманітарних проблемах, подібні правопорушення можуть лишатися поза увагою або не отримувати належного розслідування [8, с. 18].

Згідно з Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення організації надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації, інших питань у сфері охорони здоров'я» № 4203-IX, ухваленим 09.01.2025 року, встановлено категоричну заборону на вилучення органів для трансплантації у осіб, які померли внаслідок застосування примусових заходів працівниками правоохоронних органів, силових структур та інших уповноважених інституцій, а також у загиблих військовослужбовців [9].

Згідно з положеннями цього Закону, встановлено заборону на вилучення анатомічних матеріалів для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів у померлих осіб, які відносяться до визначених категорій, а саме: дітей-сиріт та дітей, які залишилися без батьківського піклування; осіб, визнаних недієздатними відповідно до закону; осіб, особистість яких не встановлено; осіб, які загинули внаслідок застосування примусових заходів працівниками правоохоронних органів, силових структур та інших уповноважених інституцій.

Також Закон забороняє вилучення органів у військовослужбовців, загиблих при виконанні службових обов'язків на території України або в місцевостях, де введено воєнний стан згідно з Законом України «Про правовий режим воєнного стану», та осіб, які загинули внаслідок збройної агресії проти України.

За повідомленням прес-служби Верховної Ради, важливо, що документ конкретизує умови автоматичного підбору пар донор-реципієнт у Єдиній державній інформаційній системі трансплантації органів та тканин, а також передбачає розробку порядку організації трансплантації за принципом «доміно» [10].

Окрім того, Закон визначає утворення Національного трансплантологічного комітету як довідного органу при Міністерстві охорони здоров'я (МОЗ). До повноважень комітету входитиме розгляд випадків несприятливих реакцій під час трансплантації. Так, зокрема, в МОЗ інформували, що протягом 2024 року українські медики здійснили 467 трансплантацій внутрішніх органів. Загалом лікарі пересадили 311 нирок, 93 печінки та 63 серця. Понад 65% з них становили трансплантації від померлих донорів. У відомстві зазначили, що на сьогодні на рятівні операції з трансплантації очікують понад 3 тисячі пацієнтів. Починаючи з 2024 року в рамках програми медичних гарантій держава повністю фінансує витрати на трансплантацію органів [10].

В той же час, російські інформаційні ресурси та телеграм-канали систематично поширюють кілька дезінформаційних наративів про трансплантологію в Україні, які активно циркулюють ще з 2014 року, зокрема: Україна є лідером «чорної» трансплантології; поранених військовослужбовців ЗСУ негайно розбирають на органи безпосередньо у польових госпіталях; на сході України мешканці з проросійськими переконаннями стають жертвами трансплантологів; Україна здійснює торгівлю органами військових з іншими державами [11].

Чому ця інформація неправдива. Виокремимо основні моменти [11]:

Юридичні обмеження (на основні положення Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення організації надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації, інших питань у сфері охорони здоров'я» ми вже вище акцентували увагу):

1) вітчизняне законодавство забороняє забирати для трансплантації або виготовлення біоімплантів органи у бійців, які загинули під час виконання бойових дій (згідно зі статтею 17 Закону

України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині»); закріплена неможливість таємного вилучення органів;

2) обов'язкова згода: за життя можна дати згоду або незгоду на посмертне донорство. Якщо померла особа не залишила по собі жодного з таких рішень, то прийняти його належить родичам або партнеру/-ці;

3) встановлена заборона для неідентифікованих осіб: донором не може бути людина, особу якої не встановлено. Тобто якщо тіло померлого знайшли в прифронтовій зоні чи на фронті, а ідентифікувати його не можуть, то вилучати біоматеріал для донорства заборонено законом.

Медичні обмеження:

1) встановлені умови констатації смерті. Органи можуть вилучити тільки в людини з діагнозом «смерть головного мозку», який встановлює консиліум лікарів. При біологічній смерті можливий лише забір матеріалу для біоімплантів.

2) закріплена важливість стану органів. Для трансплантації має значення і стан здоров'я вилучених органів, тож ні про які миттєві операції на фронті не може бути й мови.

Технічні обмеження:

1) для реалізації необхідні умови. Для цієї процедури необхідні стерильні умови й достатня кількість фахових трансплантологів, хірургів та іншого медперсоналу.

2) необхідна логістика. Якщо забір органів відбувається в одній лікарні, а операція з пересадки в іншій, то відібраний матеріал необхідно оперативно доставити до місця призначення. Це відбувається із залученням водіїв, екіпажів гелікоптерів поліції або рятувальників.

Цілком зрозуміло, мета російської дезінформації як мінімум деморалізувати українське суспільство, підірвати довіру іноземців до уряду, медиків та військових, дискредитувати українських військових, похитнути бойовий дух українських захисників, розпалювати внутрішні конфлікти серед українців.

В той же час, на слід забувати й про те, що в умовах повномасштабної війни трансплантація стає критично важливою для порятунку життя людей, які отримали тяжкі травми внаслідок бойових дій. Кабінет Міністрів України 21 лютого 2025 року затвердив «Порядок та умови вилучення, зберігання, тестування, обробки і використання анатомічних матеріалів, призначених для трансплантації тканин», який розроблено відповідно до євродиректив та положень Угоди про асоціацію з ЄС [12]. Цей документ, зокрема, врегульовує систему трансплантації тканин в Україні та визначає механізм роботи з анатомічними матеріалами при посмертному донорстві, а також створює правові засади для функціонування госпітальних банків тканин.

Міністр охорони здоров'я В. Ляшко, в свою чергу, підкреслив, що нові правила дозволять лікарням створювати госпітальні банки тканин, що є важливим кроком для порятунку життів військових і цивільних. Трансплантація тканин включатиме пересадку фрагментів кісток, сухожилів, зв'язок, судин, серцевих клапанів та інших структур, що надзвичайно актуально для пацієнтів із вродженими вадами та складними захворюваннями. До цього часу в Україні трансплантація тканин не проводилася, хоча близько 20 тисяч українців щороку потребують таких операцій, тоді як у США виконується понад 2,5 мільйона подібних трансплантацій щорічно [13].

Висновки. Проведене нами дослідження дає підстави стверджувати, що трансплантологія в Україні переживає період кардинальних трансформацій, зумовлених як внутрішніми реформацийними процесами, так і зовнішніми викликами повномасштабної війни. Так, зокрема, законодавчі зміни 2018-2025 років створили правову основу для модернізації системи трансплантації, розширивши категорії донорів, удосконаливши процедури згоди та запровадивши цифрові технології через Єдину державну інформаційну систему трансплантації. Особливо важливим, на наш погляд, є прийняття Закону № 4203-IX від 2025 року, який встановив категоричні заборони на вилучення органів у загиблих військовослужбовців та інших вразливих категорій осіб, що створює додаткові етичні та правові гарантії.

Зроблений нами аналіз показує, що трансплантологія як галузь медицини набула особливого значення в умовах війни, коли зросла потреба в рятувних операціях для поранених захисників та цивільних. Водночас повномасштабна війна створила нові ризики для можливих зловживань у сфері трансплантації, що потребує посиленого правового регулювання та особливого контролю з боку державних органів.

Дослідження виявляє системну російську дезінформаційну кампанію щодо «чорної» трансплантології в Україні, яка базується на маніпулятивних прийомах та перекручуванні фактів. Без-

сумнівно, ця пропаганда спрямована на деморалізацію українського суспільства та підриє довіри до медичної системи нашої держави. Однак аналіз лише деяких юридичних, медичних та технічних аспектів трансплантації доводить факт неможливості таємного вилучення органів та існування багаторівневої системи захисту прав пацієнтів і донорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 17 травня 2018 року № 2427-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>.
2. Пішта В.І. Адміністративно-правове регулювання трансплантації в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право). Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2020. 212 с.
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони здоров'я та трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людині» від 20 грудня 2019 року № 418-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/418-20#Text>.
4. Громовчук М.В., Белов Д.М., Принцип гуманізму, як основоположний принцип побудови сучасної правової держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2021. Випуск 65. С. 46–50.
5. URL: <http://medmat.pp.ua/25/4649.html>.
6. Тіхонова М.А., Кривородько М.А. Сучасні проблеми реалізації в Україні права на трансплантацію від померлого донора. *Теорія і практика правознавства*. 2020. Вип. 1 (17). С. 2–15.
7. 5 трансплантацій з початку війни: Україна продовжує свій шлях до трансплантаційної незалежності. URL: <https://moz.gov.ua/uk/5-transplantacij-z-pochatku-vijni-ukraina-prodovzhue-svij-shljah-do-transplantacijnoi-nezalezhnosti>.
8. Броневицька О.М., Афтанасів В.М. Окремі питання запобігання незаконній трансплантації анатомічних матеріалів людини: кримінально-процесуальний аспект. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Випуск № 03, 2025, частина 3. С. 17–23.
9. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення організації надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації, інших питань у сфері охорони здоров'я» Закон України від 09.01.2025 № 4203-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4203-20#Text>.
10. В Україні заборонили трансплантувати органи загиблих військових: Зеленський підписав закон. URL: <https://suspilne.media/942555-v-ukraini-zaboronili-transplantuvati-organi-zagiblih-vijskovih-zelenskij-pidpisav-zakon>.
11. Чому «чорна» трансплантологія в час війни – це російська дезінформація. URL: <https://www.ukrainer.net/chorna-transplantologhiia>.
12. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку та умов вилучення, зберігання, тестування, обробки і використання анатомічних матеріалів, призначених для трансплантації тканин» від 21 лютого 2025 р. № 203. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203-2025-%D0%BF#Text>.
13. Кохан А. Трансплантація за євростандартами, госпітальні банки тканин – порятунок життя військових та цивільних. URL: <https://veteran.com.ua/news/view/sistema-transplantatsii-za-evrostandartami-gospitalni-banki-tkanin-poryatunok-zhittya-vijskovih-ta-tsivilnih>.
14. Громовчук М.В. Реалізація та захист соматичних прав людини: релігійний та правовий аспект: *монографія*. Ужгород: РІК-У. 2020. 234 с.